

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ผลของการพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ที่เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมและการส่งออก เพื่อทดแทนการนำเข้า ในด้านหนึ่งได้ส่งผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทรัพยากรป่าไม้ ปากตายเป็นเพียงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ให้เนื้อไม้ ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการของ อุตสาหกรรมป่าไม้ และการจัดการป่าเป็นระบบการจัดการเพื่อได้มาซึ่งเนื้อไม้ทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลัก แรงผลักดันทางเศรษฐกิจเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ พร้อมกับนำความเสื่อมโทรมแก่สภาพแวดล้อมทั้งป่าไม้ ดิน น้ำ และทรัพยากรชีวภาพทั้งหมด

ประเทศไทยเคยเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ ปกคลุมด้วยพื้นที่ป่าไม้เขตร้อนเป็นจำนวนมากถึงกว่าครึ่งหนึ่งของพื้นที่ประเทศ ดังจะเห็นได้จากในปี พ.ศ.2504 มีพื้นที่ป่าไม้ครอบคลุมอาณาบริเวณประมาณ 171 ล้านไร่หรือร้อยละ 53 ของเนื้อที่ประเทศ และในปี พ.ศ.2534 ได้ลดจำนวนลงมาจนเหลือเพียงร้อยละ 26.64 ของเนื้อที่ประเทศหรือราว 85 ล้านไร่ และในปี พ.ศ.2535 กรมป่าไม้ระบุว่าพื้นที่ป่าอนุรักษ์ซึ่งเป็นต้นน้ำลำธารของประเทศไทยมี 59 ล้านไร่หรือคิดเป็นร้อยละ 18.4 ของพื้นที่ทั้งหมด สำหรับในปี 2538 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้เหลือจำนวน 82,178,161 ไร่ ซึ่งคิดเป็นเพียงร้อยละ 25.62 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ พร้อมทั้งมีแนวโน้มของป่าไม้อุดมสมบูรณ์อาจถูกทำลายเพิ่มขึ้น ซึ่งอาจพิจารณารายละเอียดได้จากตารางที่ 1.1 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1.1 แสดงเนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2481-2538

ปี	พื้นที่ป่า(ล้านไร่)	ร้อยละของพื้นที่	อัตราการลดลง
2481	230.9	72	-
2490	224.5	70	0.7
2497	192.4	60	4.6
2504	171.0	53	3.1
2516	138.6	43	2.7
2519	124.0	39	4.9
2521	109.5	34	7.2
2525	97.9	30	2.9
2528	93.2	29	1.6
2531	89.9	28.03	1.1
2532	89.6	27.95	0.3
2534	89.4	26.64	2.1
2536	83.4	26.02	1.0
2538	82.1	25.62	0.6

ที่มา: สถิติกรมป่าไม้, 2539.

จากข้อมูลในตารางที่ 1.1 ข้างต้น แสดงให้เห็นการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยภายใต้การจัดการของรัฐที่ได้ถูกทำลายเป็นจำนวนมาก สะท้อนให้เห็นถึงกลไกของรัฐในส่วนของกรมป่าไม้ได้ในระดับหนึ่งว่าไม่มีศักยภาพที่จะรักษาพื้นที่ป่าได้ทั้งหมด ดังนั้นทางออกของการรักษาป่าไม้จึงต้องสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรักษา รัฐบาลเองได้เห็นความสำคัญและยอมรับกระแสการอนุรักษ์แบบมีส่วนร่วมของประชาชน และได้กำหนดเป็นนโยบายไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 และฉบับที่ 7 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดดั้งเดิมที่รัฐเป็นเจ้าของทรัพยากรป่าไม้ มาเป็นแนวความคิดที่ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของ โดยรัฐสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร ด้วยการส่งเสริมองค์กรประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นให้มีบทบาทในการกำหนดโครงการจัดการทรัพยากร ตลอดจนติดตามดูแลและประเมินผลความสำเร็จของโครงการ โดยมีการแบ่งพื้นที่ป่าเป็นป่าเพื่อการอนุรักษ์ที่ให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาบางพื้นที่ที่ไม่กระทบต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ ส่วนป่าเศรษฐกิจรัฐจะดำเนินการจำแนกพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกและมีสภาพเสื่อมโทรมออกจากพื้นที่ป่าที่มีสภาพสมบูรณ์และนำพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมที่เหมาะสมมาทำการเกษตร ส่วนพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมให้เอกชนดำเนินการปลูกป่า นอกจากนี้ได้แบ่งไว้เป็นพื้นที่ป่าชุมชนร้อยละ 6 ของเนื้อที่ทั้งประเทศ การกำหนดนโยบายดังกล่าวมี

บางส่วนของสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องป่าชุมชน ซึ่งเป็นการยอมรับสิทธิและความเป็นไปได้ของการที่ชุมชนท้องถิ่นจะ
ทำหน้าที่จัดสรรและดูแลทรัพยากรป่าของตนเอง ทั้งนี้ความสำคัญของแนวคิดนี้อยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างคนและ
ชุมชนกับสภาพแวดล้อม ดังนั้นการศึกษาความสัมพันธ์ของวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนกับป่า ในด้านสังคม
เศรษฐกิจวัฒนธรรม จึงนับเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อเน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของป่าและความสามารถในการอยู่ร่วมกัน
ของชุมชนกับป่า

สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยมีขนาดพื้นที่ประมาณ 168,854 ตารางกิโลเมตร
หรือ 105,533 ล้านไร่ หรือร้อยละ 33.17 ของพื้นที่ประเทศ นับว่าเป็นภูมิภาคใหญ่ที่สุดของประเทศและเป็นพื้นที่ที่มี
อัตราลดลงของป่าสูงสุด ดังข้อมูลในตารางที่ 1.2 ดังนี้

ตารางที่ 1.2 แสดงสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ในภาคต่าง ๆ ของประเทศ ในปี 2504-2538 (หน่วย: ร้อยละ)

ภาค	ภาคเหนือ	ภาคอีสาน	ภาคตะวันออก	ภาคกลาง	ภาคใต้	รวมทุกภาค
2504	68.5	41.9	57.9	52.9	41.8	53.3
2516	66.9	30.0	41.1	35.5	26.0	43.2
2519	60.3	24.5	34.6	32.3	28.4	38.6
2521	55.9	18.4	30.2	30.3	24.8	34.1
2525	51.7	15.3	21.9	27.4	23.2	30.5
2528	49.5	14.3	21.8	26.2	21.9	29.4
2531	47.3	14.0	21.4	25.5	20.6	28.0
2532	47.2	13.9	21.3	25.5	20.6	27.9
2534	45.4	12.9	21.0	24.6	19.0	26.6
2536	44.3	12.7	20.9	24.3	18.1	26.0
2538	43.5	12.5	20.8	24.1	17.6	25.6

ที่มา: กรมป่าไม้, 2539

จากตารางที่ 1.2 ข้างต้น แสดงให้เห็นภาพการบุกรุกทำลายป่าของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอัตรา
ลดลงของป่าจากในปี 2504 ซึ่งมีพื้นที่ป่าจำนวน 44,315,000 ไร่หรือร้อยละ 41.9 ของพื้นที่ภาค โดยได้ลดลงเหลือ
ประมาณ 19,513,125 ไร่หรือร้อยละ 18.4 ของพื้นที่ภาคในปี 2521 และในปี 2538 พื้นที่ป่าไม้ในภาคตะวันออกเฉียง
เหนือเหลือเพียง 13,290,417 ไร่หรือร้อยละ 12.5 ของพื้นที่ภาค ดังนั้นนับจากปี 2504-2538 หรือ 34 ปี พื้นที่ป่าทั้งสิ้น
จาก 44.3 ล้านไร่ลดลงเหลือ 13.2 ล้านไร่ ซึ่งเท่ากับว่ามีการทำลายป่าโดยเฉลี่ยประมาณปีละ 1 ล้านไร่ และเมื่อเปรียบ

เทียบกับภาคอื่นๆของประเทศพบว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีการลดลงของพื้นที่ป่าไม้มากที่สุด จึงอาจจะพิจารณาได้ว่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่มีปัญหาด้านป่าไม้รุนแรงมากกว่าในภาคอื่นๆของประเทศ

สาเหตุของการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถสรุปได้ดังนี้

1.นโยบายเพื่อความมั่นคง จากนโยบายการปราบปรามคอมมิวนิสต์ในอดีต เช่นการสร้างถนนสายยุทธศาสตร์เลียบชายขอบของประเทศมีผลโดยตรงต่อสภาพพื้นที่ป่าไม้เพราะเป็นการเปิดป่า เกิดการเข้าถึงพื้นที่ป่า นโยบายชักชวนให้ชาวบ้านเข้าอยู่ในเขตป่าเพื่อเป็นกันชนและเพื่อสร้างฐานมวลชนในพื้นที่ห่างไกล ซึ่งเป็นยุทธวิธีทางการทหาร เพื่อทำลายฐานที่มั่นของคอมมิวนิสต์ในเขตป่า มีผลต่อการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้เป็นจำนวนมาก

2.นโยบายการให้สัมปทานการทำไม้ ในการอนุญาตให้ทำไม้โดยรัฐเป็นผู้ควบคุมดูแลนั้นไม่สามารถควบคุมดูแลผู้รับสัมปทานทำไม้ให้ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดได้ เป็นจุดที่ทำให้ผู้รับสัมปทานทำไม้ได้บุกรุกทำลายป่านอกเหนือพื้นที่ที่ได้รับสัมปทานทำไม้ และการปลูกป่าทดแทนตามเงื่อนไขสัมปทานไม่สามารถดำเนินงานตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ จึงทำให้พื้นที่ป่าไม้ถูกทำลายอย่างรวดเร็วและมากกว่าที่คาดไว้

3.นโยบายการอนุญาตให้หน่วยราชการและเอกชนสามารถเข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้ นโยบายสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานของรัฐ การสร้างถนน เขื่อน ซึ่งนโยบายเหล่านี้มีผลกระทบโดยตรงต่อการลดลงของป่าไม้ และเป็นการเปิดพื้นที่ป่า อ้อมหมายถึงการลดลงของพื้นที่ป่าเช่นกัน

4.การรวมศูนย์อำนาจจากการจัดทรัพยากรด้วยรัฐโดยการปิดโอกาสการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน การไม่กระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรของรัฐแก่ชุมชน นำไปสู่การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ เนื่องจากรัฐโดยกรมป่าไม้มีเจ้าหน้าที่และอุปกรณ์ดูแลควบคุมการตัดทอนบุกรุกป่าไม้ไม่เพียงพอ เมื่อเปรียบเทียบกับนายทุนซึ่งมีเครื่องมืออุปกรณ์ในการทำป่าที่มีประสิทธิภาพมากกว่า จึงทำให้มีการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้จำนวนมากศาลาในกรณีนี้

5.นโยบายส่งเสริมการส่งเสริมการส่งออกเพื่อทดแทนการนำเข้า การขยายตัวทางเศรษฐกิจและการส่งออกทำให้เกษตรกรเพิ่มผลผลิตโดยการขยายพื้นที่เพาะปลูกด้วยการบุกรุกพื้นที่ป่า การเพิ่มผลผลิตด้วยวิธีการขยายพื้นที่เป็นหลัก เมื่อสภาพดินเสื่อมโทรมลงก็จะบุกรุกเบิกพื้นที่ต่อไปอีก การขยายการปลูกพืชเศรษฐกิจดังกล่าวมีผลทำให้การขยายพื้นที่เพาะปลูกเป็น ไปอย่างรวดเร็ว

6.การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากร อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรไทยที่เลขสูงร้อยละ 3.2 ต่อปี ในช่วงปี2525-2529 ทำให้จำนวนประชากรในปี 2531 มีถึง 55.4 ล้านคนและมีผลให้มีความต้องการใช้ที่ดินเพิ่มมากขึ้น

7.ปัญหาความยากจนและการใช้ที่ดินทำกินของเกษตรกรทั่วประเทศ ทำให้การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ป่าไม้โดยการบุกเบิกป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกิน(ปราณี จัฒติศ:2538,5-7)

ในปัจจุบัน บริเวณที่มีพื้นที่ป่าของภาคได้แก่ พื้นที่ชายขอบภูมิภาค ซึ่งมีสภาพภูมิประเทศเป็นทั้งภูเขาสูงชันหรือเป็นบริเวณที่ไม่เหมาะสำหรับทำการเกษตรและมีป่าเหลืออยู่เป็นหย่อมๆในรูปของป่าชุมชนทั้งของ

ชาวบ้านและของรัฐ ข้อมูลของกรมป่าไม้ในปี 2532 ระบุว่าจังหวัดที่มีพื้นที่ป่าคงเหลือมาก 3 อันดับแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดมุกดาหารร้อยละ 35.59 จังหวัดเลยร้อยละ 28.57 จังหวัดชัยภูมิ ร้อยละ 24.62 ของเนื้อที่ทั้งหมดของจังหวัด(กรมป่าไม้, 2532)

สำหรับระดับประเทศนั้น ข้อมูลของกรมป่าไม้ในปี 2535 แสดงให้เห็นว่ามีพื้นที่ป่าชุมชนทั้งสิ้นมีจำนวน 12,980 แปลงคิดเป็นพื้นที่ทั้งหมด 1,731,445 ไร่ โดยสามารถแยกเป็นป่าชุมชนดั้งเดิม 8,876 แปลงคิดเป็นพื้นที่ 1,411,561 ไร่ และป่าชุมชนพัฒนา 4,104 แปลงคิดเป็นพื้นที่ 319,753 ไร่ โดยมีชุมชนประมาณ 9,000 ชุมชนเป็นผู้ดูแลจัดการรักษาป่า(พิทยา ว่องกุล, 2537:90-95) ดังรายละเอียดในตารางที่ 1.3 ข้างล่างนี้

ตารางที่ 1.3 แสดงพื้นที่ป่าชุมชนในประเทศไทย ปี 2535 (หน่วย:ไร่)

ป่า	ภาคอีสาน	ภาคกลาง	ภาคใต้	ภาคเหนือ	รวม
ป่าชุมชนดั้งเดิม					
1.ป่าภัยทาน	19,681	11,504	2,966	26,854	61,005
2.ป่าวัด	33,233	9,840	1,137	7,196	51,406
3.ป่าช้า	117,892	749	1,838	10,039	130,518
4.ป่าคอนปูน	30,133	51	31	3,695	33,910
5.ป่ารับน้ำหรือป่าหัวน้ำ	24,359	13,829	5,303	62,149	105,640
6.ป่าหัวไร่ปลายน	25,679	504	3,031	5,082	34,296
7.ป่าหัวนา	7,568	1,170	0	805	9,543
8.ป่าไร่ตอ	587,415	125,354	17,731	168,200	898,700
9.ป่าชุมชนดั้งเดิมและอื่นๆ	63,061	14,407	1,363	7,843	86,674
ป่าชุมชนพัฒนา					
10.ป่าปลูกเพื่อใช้ตอชุมชน	25,320	7,185	3,579	13,228	49,312
11.ป่าปลูกในโรงเรียน	7,806	1,075	1,729	1,578	12,188
12.ป่าปลูกในวัดและสำนักสงฆ์	5,034	3,451	912	2,896	12,293
13.ป่าปลูกตามโครงการจัดที่ดิน/โครงการอื่นๆ	21,836	4,090	661	5,402	31,989
14.ป่าปลูกลักษณะอื่นๆ ป่าหัวน้ำ	10,945	3,485	3,390	21,586	39,406
15.ป่าชุมชนที่ต่างจากข้างต้น	99,863	1,847	268	72,587	174,565
รวม	1,079,825	198,541	43,939	409,140	1,731,445

ที่มา: กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

จากตารางที่ 1.3 ข้างต้น ซึ่งแสดงถึงพื้นที่ป่าชุมชนในประเทศไทย เมื่อเปรียบเทียบตัวเลขระหว่างพื้นที่ป่าชุมชนกับพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ จะพบว่ามีพื้นที่เพียงประมาณร้อยละ 0.5 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ และหากเปรียบเทียบพื้นที่ป่าชุมชนกับพื้นที่ป่าทั้งหมดแล้ว พบว่าพื้นที่ป่าชุมชนมีประมาณร้อยละ 1.9 ของพื้นที่ป่าทั้งหมด ซึ่งนับว่าเป็นสัดส่วนที่น้อยมาก จากตารางข้างต้นนั้น สิ่งที่น่าสนใจคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีพื้นที่ป่าชุมชนมากที่สุดถึง 1,079,825 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 62.4 ของพื้นที่ป่าชุมชนในประเทศไทย และจากตัวเลขที่แสดงถึงพื้นที่ป่าชุมชนดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความต้องการมีป่าและรักษาป่าของประชาชนในภาคอีสาน

จากการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านป่าชุมชนภาคอีสาน สามารถแบ่งออกเป็น 3 ยุค คือ ยุคบ้านป่า ยุคบุกเบิกป่า และยุคอนุรักษ์ป่า(เสนทร์ จามริกและยศ สันตสมบัติ:2536,20)

ยุคแรกหรือยุคบ้านป่า(ก่อนปี พ.ศ.2513) เป็นยุคของการก่อตั้งถิ่นฐานอันเกิดจากการแสวงหาพื้นที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำสำหรับการเพาะปลูกและจับสัตว์น้ำเป็นอาหาร มีการผลิตแบบยังชีพ ดังนั้นทำเลในการก่อตั้งหมู่บ้านจึงมักเป็นที่ราบลุ่ม ยุคที่สองหรือยุคบุกเบิกป่า (ปี พ.ศ.2513-2527)เป็นยุคที่ชาวบ้านเริ่มติดตามการทำสัมปทานไม้เข้าไปยึดจับจองพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกพืชไร่ โดยในช่วงแรกการปลูกพืชยังเน้นที่การยังชีพเป็นหลัก แต่หลังจากปี 2516 ซึ่งมันสำปะหลังพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ เริ่มได้รับการส่งเสริมอย่างแพร่หลายจากองค์กรของรัฐและพ่อค้า เนื่องจากเป็นที่ราคาดีและได้รับการส่งออกไปขายยังต่างประเทศ ชาวบ้านจึงเริ่มหันมาปลูกกันมากขึ้น และการเพาะปลูกพืชเพื่อการพาณิชย์ ทำให้เกิดการขยายพื้นที่ป่าเพื่อเพาะปลูกขนาดใหญ่ประกอบกับความต้องการพื้นที่เพาะปลูกขยายตัวพร้อมกับการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่าทำให้พื้นที่ป่าลดลงอย่างรวดเร็ว ยุคที่สามหรือยุคอนุรักษ์ป่า (ปี พ.ศ.2527-ปัจจุบัน) ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน เช่นภาวะแห้งแล้ง การขาดแคลนไม้ใช้สอยและอาหาร เป็นต้น ชาวบ้านเริ่มรับรู้ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอีกทั้งหลังกีดกันจากภายนอกเริ่มมีมากขึ้น ปัจจัยเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ผลักดันให้ชาวบ้านเริ่มมีความคิดเชิงอนุรักษ์เพิ่มขึ้น เกิดการรวมตัวกันของชาวบ้านเพื่อต่อสู้กับสัมปทานบางพื้นที่ เช่น ปะคำ โนนถาน คงมะไฟ เขาวง และคงขุมคำ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านและที่ทำกินของชาวบ้านถูกคุกคามจากนโยบายการปลูกสวนยูคาลิปตัสจากทางราชการ สภาพปัญหาขัดแย้งจากการแย่งชิงทรัพยากรป่าและที่ดินกำลังรุนแรงยิ่งขึ้น การต่อสู้เรื่องที่ทำกินกับอำนาจรัฐและธุรกิจเอกชน

ในสังคมปัจจุบัน แนวความคิดเรื่องป่าชุมชนมีการกล่าวถึงอย่างมาก โดยทั่วไปแนวความคิดเรื่องป่าชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 2 แนว คือ แนวความคิดป่าชุมชนของรัฐและแนวความคิดป่าชุมชนของชาวบ้าน ประเด็นสำคัญของความแตกต่างของแนวความคิดของรัฐและชาวบ้านคืออำนาจในการจัดการดูแล เพราะแนวความคิดป่าชุมชนเป็นเรื่องที่เกี่วข้องกับการจัดการดูแลป่า ในขณะที่แนวความคิดป่าชุมชนของชาวบ้านนั้นเป็นแนวคิดที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าและแนวคิดนี้เชื่อว่าอำนาจในการจัดการดูแลควรเป็นของชุมชน อย่างไรก็ตามการศึกษาและวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าของพื้นที่ต่างๆในประเทศไทย คงจะทำให้เห็นภาพความ

หลากหลายของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าที่แตกต่างกันตามสภาพของภูมิประเทศ ความเชื่อวิถีการดำรงชีวิต รวมทั้งการดูแลป่าของชุมชน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนกับป่า
- 2. เพื่อวิเคราะห์ถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน
3. เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการเสนอ โฆษณาการพัฒนาป่าชุมชนในอนาคต

1.3 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นกรณีศึกษาของป่าชุมชนบ้านป่าก่อ ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนกับป่า ประวัติและลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน สภาพป่าและการเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์จากป่าหรือการทิ้งหาป่า ผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากป่า สภาพการครอบครองและการถือครองที่ดิน รวมทั้งระบบกรรมสิทธิ์ภายในชุมชนและการจัดการทรัพยากรชุมชน ปัญหาและแนวโน้มในอนาคต

สาเหตุที่เลือกชุมชนบ้านป่าก่อ เป็นพื้นที่กรณีศึกษาเพราะ

1. เป็นพื้นที่ที่มีสภาพทางกายภาพของป่ายังคงดำรงความสมบูรณ์และเป็นพื้นที่ชายขอบภูมิภาค
2. เป็นชุมชนที่มีประวัติการก่อตั้งที่ยาวนานและชุมชนมีวัฒนธรรมความเชื่อที่เกี่ยวกับป่ามาตั้งแต่

ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ความยาวนานของชุมชนทำให้สามารถเห็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมความเชื่อ วิถีการดำรงชีวิตและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรม รวมทั้งแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของป่าชุมชนในอนาคต

1.4 สมมติฐานในการศึกษา

1. การดำเนินชีวิตร่วมกันระหว่างป่ากับชุมชนสามารถดำรงอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน
2. ภูมิปัญญาชาวบ้านมีศักยภาพเพียงพอในการรักษาป่า รวมทั้งการดำรงชีวิตของชุมชนกับ

และกัน

ธรรมชาติ

1.5 วิธีการศึกษา

ในการศึกษานี้ใช้ทั้งวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการศึกษาเชิงปริมาณเป็นการสำรวจเพื่อทำความเข้าใจกับองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณีและอื่นๆ โดยการใช้แบบสอบถามด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่าง 65 ครัวเรือนจาก 95 ครัวเรือน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเชิงปริมาณ ส่วนวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพเน้นการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการเก็บข้อมูลในชุมชนบ้านป่าก่อ ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย โดยอาศัยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การจดบันทึกรวมทั้งวิธีการอื่นๆตามสถานการณ์ เพื่อเป็นการศึกษา ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม โครงสร้างอำนาจในชุมชน รูปแบบในการใช้ทรัพยากร องค์กรชาวบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้านทางด้านการจัดการป่า

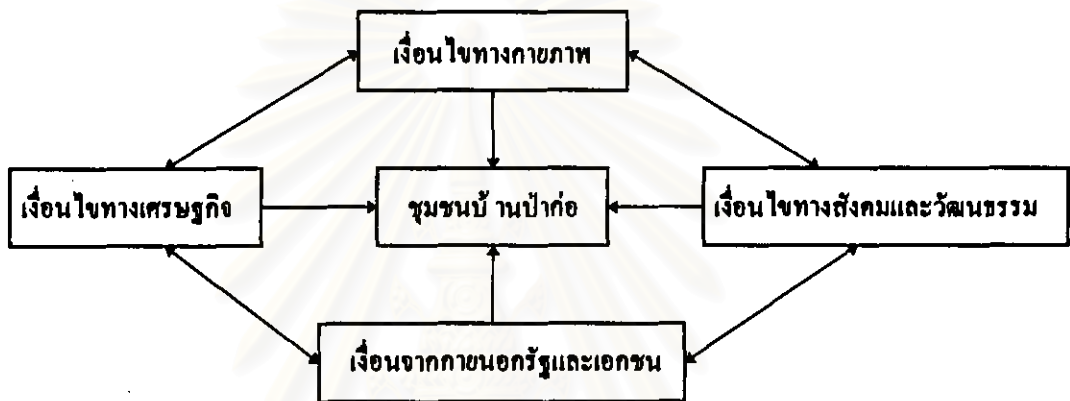
สำหรับกระบวนการศึกษาวิจัย จะมีขั้นตอนโดยสังเขปดังนี้

- 1.การค้นคว้าขั้นต้นจากเอกสาร ในเรื่องเกี่ยวกับแนวความคิดทฤษฎี ข้อมูลพื้นฐานในเรื่องที่เกี่ยวข้อง
- 2.ติดต่อและพยายามหาทางเพื่อเข้าพื้นที่ที่ต้องการศึกษา
- 3.การเข้าหมู่บ้านเพื่อการสำรวจสภาพทั่วไป เพื่อนำมาใช้ประกอบการร่างแบบสอบถาม(ประมาณเดือน มกราคม 2539)
- 4.เข้าหมู่บ้านเพื่อเก็บข้อมูลแบบสอบถามที่เตรียมไว้จำนวน 65 ชุด(ปลายเดือนกุมภาพันธ์-ปลายเดือนมีนาคม 2539)
- 5.เข้าหมู่บ้านเป็นระยะเพื่อการสัมภาษณ์และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม รวมทั้งอื่นๆ(ช่วงเดือนเมษายน-เดือนกรกฎาคม 2539)
- 6.ติดต่อขอข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับจังหวัด เช่น สำนักงานจังหวัด สำนักงานป่าไม้จังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานอุตุนิคมวิทยาจังหวัด เป็นต้น(ช่วงเดือนตุลาคม-เดือนพฤศจิกายน 2539)
- 7.นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาประมวลและวิเคราะห์ภายในกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้และสรุปผลการศึกษา(เดือนธันวาคม 2539-เดือนกุมภาพันธ์ 2540)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.6 กรอบการวิเคราะห์

ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการดำรงชีวิตของชุมชนกับป่า จะศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์นี้ ทั้งเงื่อนไขภายในชุมชนที่สามารถส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเงื่อนไขจากภายนอก เพราะชุมชนมิได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว หากแต่มีความสัมพันธ์จากภายนอกที่เกี่ยวข้องกับชุมชนอื่นๆ รวมทั้งนโยบายของรัฐและภาคเอกชนที่จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่า ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

จากรูปข้างต้น แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านป่าก่อ เมื่อพิจารณาจากปัจจัยภายในชุมชนมีทั้งเงื่อนไขทางกายภาพ เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ เงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม โดยที่เงื่อนไขทางกายภาพไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อม พื้นที่ตั้งชุมชน ภูมิประเทศ ภูมิศาสตร์และทรัพยากรของชุมชนจะเป็นปัจจัยที่กำหนดรูปแบบการผลิต ผลผลิต วิถีการดำรงชีวิตวัฒนธรรมรวมทั้งความคิดความเชื่อ ซึ่งมีผลต่อการกำหนดแนวคิดในการจัดการป่าชุมชนที่สอดคล้องต่อชุมชน และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ ย่อมส่งผลกระทบต่อชีวิตของชุมชนรวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชน สำหรับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพ การใช้ประโยชน์จากป่าในรูปแบบต่างๆ ส่วนเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมหมายถึงลักษณะของชุมชน ความเป็นชุมชนที่มีความเชื่อ ขนบประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นของตัวเอง รวมทั้งการดำเนินชีวิตของชุมชน

ในเรื่องของปัจจัยภายนอกนั้น ส่วนมากเป็นเงื่อนไขที่มาจากรัฐ ซึ่งปรากฏมาในรูปของนโยบายของรัฐในด้านต่างๆ เช่น นโยบายส่งเสริมการเกษตรแผนใหม่ การส่งเสริมปลูกพืชชนิดใหม่ นโยบายด้านการจัดการทรัพยากร นโยบายพัฒนาประเทศเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ นโยบายพัฒนาการท่องเที่ยว นโยบายด้านความมั่นคง นโยบายด้านสิ่งแวดล้อมและนโยบายอื่นๆที่กำหนดมาจากรัฐ นโยบายเหล่านี้ย่อมมีผลกระทบต่อชุมชน สำหรับ

เอกชนนั้นเป็นผลมาจากนโยบายของรัฐที่กำหนดไว้เป็นแรงผลักดันหรือแรงจูงใจให้เกิดโครงการของหน่วยงาน เอกชน และเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเช่นเดียวกัน

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนกับป่าดงดิบ
2. เพื่อให้เห็นศักยภาพและความหลากหลายของชุมชนในการจัดการทรัพยากร โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งป่าชุมชน

3. เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายการจัดการป่าชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย